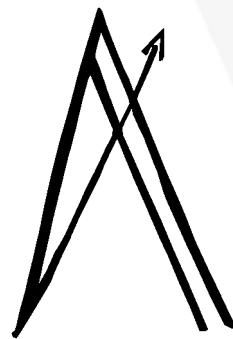

▮ Szili József

Nyilas Atilla *Az ékesszólásról* című önéletrajzi nagy töredéke

„Animula, vagula, blandula
Hospes comesque corporis
Quae nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis iocos.”

Egy önéletrajz teljessége mindig relatív, talán a végső lehetőleg az. Egy ilyen teljességtávlat kedvéért Szabó Lőrinc *Az elképzelt halált* iktatta be a *Tücsökzenébe*. S nem zavarta, hogy volt még ideje folytatni is. A most ötvenéves költő, Nyilas Atilla *Az ékesszólásról* című műve egyelőre „work in progress”² és az eddig megjelent fejezetekben a történet előadása még valahol a szerző húszas éveinek az elején tart.

2013 elejéig a KULTer.hu közölte rendszeresen azokat az egységes veretű ötsorosokat, amelyek szinte észrevétlenül rakódtak össze erősen lírai töltetű, gyöngéden önfeltáró, önlét-elemző verses önéletrajzzá. A római számmal jelzett versek a CCLXXXVI. szakasszal szakadtak meg. Más folyóiratokban (Parnasszus, Együtt, Új Ember, 2000, Új Forrás, A Vörös Postakocsi, Kurázi, Műút, Beszélő, Székelyföld) esetenként már korábban is rajzoltak ilyen önéletrajzos ötsorosok. Közülük számos strófa *Az ékesszólásról* része lett.

A sorozat megjelenése 2015-ben újra folytatódott a KULTer.hu oldalain. Egyes részletek, még nem a sorozatba illeszkedő számossággal, más folyóiratokban (Mozgó Világ, Tiszatáj) jelentek meg. És újabban a készülő mű Facebook-oldalán.³

A magyar *work in progress* remek méltatása Turányi Tamástól ered, ígéretes címmel: *Elforgatott gyalogutak, avagy motívumok tündéri láncolata. Néhány gondolat Nyilas Atilla verstételeiről*. Minden fordulata fontos felismerést közöl: „Kényes igény, amit Nyilas megfogalmaz a felütésben, pontosan kifejelet, következetesen végigvitt hangot kíván, ebben azonban épp a terjedelem lehet segítségére; ezúttal van tér a mesélésre, az olykor felbukkanó ünnepélyesség jól eloszlik, oldódik. Se nem ítél a múltja eseményeiről, se nem értelmez, de nem is objektívizál, főleg nem szenttelen: különös egyensúly tartja ezt az építményt, amely nem labirintus (távol áll tőle a *veszélyeztetés*), de van anynyira zegzugos, titkos kamrákkal teli, hogy kedvvel végigcsavarogjuk a folyosóit.” A cikk konklúziója: „Meggyőződésem, hogy példátlan fegyvertény ennek a versfolyamnak a napvilágra kerülése...”⁴

Én egyelőre leragadok a kötés ismertetésénél. A strofaizálás ötösfogatú kísérletének világosan megjelölhető formatörténeti jelentősége van. Nyilas Atilla leleménye éppen abban a nyelvi-prozódiai-retorikai hagyományban gyökerezik, amelynek strófaformák terén a legáltalánosabb és legtartósabb terméke az, amit Arany némi malíciával „négyes kocogónak” nevezett. Arany a tősgyökeres nemzeti versformát kizárólag az ennek a kocogásnak megfelelő, *soroló* típusú szerkesztésmódból vezette le *A magyar nemzeti versidomról* szóló írásában, s ezzel alá is húzta annak teljes idegenségét a rímek ennél bonyolultabb (kereszt-, öllelkező, tercina-, stb.) elrendezésén alapuló strófaaképzéstől. Belső rímeivel még a Balassi-strófa sem kivétel. Nem is került sor ilyenek

megjelenésére hazai nyelvi, prozódiai fejlemények alapján: ami lett, ami van, valamennyi nyugati importból származik. Határeset talán az *Ómagyar Mária-siralom*, de az igazi kezdet a reformáció terjedésének köszönhető.⁵

Az Ékesszólásról egyetlen mértékes strófaszabálya az *ötsoros-ság*. Az egyes sorok szótagszáma nincs megkötve. Az ősi, népi kiinduló forma a gyermeki számvetés a kéz öt ujjá segítségével. Ezt idézi — idézőjelben — az *Első kör* XIII. darabja:

„Ez elment vadászni,
ez meglőtte,
ez hazavitte,
ez megsütötte,
ez az icíri-picíri pedig mind-mind megette.”

Ez nemzeti rigmusközhely, de Nyilas Atilláé az a drámai folytatás (még mindig az ötujjas meséé), az a váratlan szófordulat, amely a megszületés után az életrajz első, az egészezre kiható változása egy szinte sutáccka alig-rímes („nyulacska–Nyilasra”) szójátékkal:

XIV.
És odaszaladt a nyulacska,
szaladt a nyulacska,
ott szaladt, szalad, szalad,
talán még most is szalad,
engem meg átneveztek Nyilasra.

S most kezdjük érteni, idegeinkben érezni, átélni a legelső vers-tétel baljós bejelentését:

I.
Valahol félrecsúsztak a dolgok,
kerestem jobb magamat a múltban,
azt, amikor még minden rendben volt,
de a legkorábbiak vélt emlékekben is
rosszra fordult már valami.

Félelmetes kezdet. Félelmetesen prózai. Félelmetesen drámai. Mint a jóslat a görög tragédiákban: mindent megmond, bejelent, ha értjük, ha nem. A III. vers utolsó sorában már ott áll szó szerint a kettős-kétes alapállás: „a másik apukám és a másik anyukám”.

Nem tudom eléggé kiemelni, mennyire visszafogott, mennyire bensőséges, s főleg mennyire egyszerű, sallangmentes a kora-gyermekesség végtelenül bonyolult helyzeteinek elő-előbukkanása az egykori minimális létezés egyszeri, sötét alagútjából. Nem tudom, hogyan lehetne ezt a felbukkanás-sorozatot rímes, rímeket számoltató, egyeztető strófikus formában, vagy akár egy

¹ „Lelkecske, balgácska, bájoska, / A testnek pajtása, kosztosa, / Hova méz, most az a távolság / Sápadság, ridegség, pusztaság, / Tőled sincs a szokott tréfáság.” (Hadrianus császár halálakor elhangzott szavai — saját fordításomban.)

² *Work in Progress* (folyamatban levő mű): megjelenése előtt James Joyce *Finnegans Wake* című művét emlegették így.

³ <http://www.facebook.com/ekesszolas> (2015. 08. 05.)

⁴ www.prae.hu/index.php?route=article%2Farticle&aid=5840 (2015. 08. 05.)

⁵ Vö. SZIGETI Csaba: *Magyar versszak*, Balassi, 2005.

Apostol-szerű szabadvers-áradásban érzékeltetni. Az egyik lehoronyoztatna mindent a strófatökéllyel, a rímes zenével, a másik kénytelen volna a nyelvi kifejezés elsődlegesen jelentéses alakulataival operálni. S mindez most itt van így, előzmény nélkül és utánozhatatlanul. Rímképlettel nem jelölt kvázi-strófákban, azaz mégis, illetve csupán számszerűségével tagolt tagolásban. Ez nem *A szegény kisgyermek panasza*inak önálló költeményekből, kisded novellaversekből (*A doktor bácsi; Azon az éjjel; A húgomat a bánat eljegyezte* é. í. t.) álló sorozata. Ezek a strófák nem a *TücsökHzene* tizennyolc soros, címmel azonosított egységei. Életközeli, eleven emlékezés ez is, az is, de itt mintha maga a kicsi lélek, az „animula” kezdene rendezkedni, berendezkedni ebben a neki csak vele, általa adódó világban. Az a lelkecske, amelyet élete végén Hadrianus sóhajtott el (5 sorban!), de kezdetben hosszan, vagy mindvégig a gyermeki tudaté, mint T. S. Eliot *Animuláj*ában. Pedig semmit sem tesz, minden, a tevékenysége is, csak történik vele. Még szinte meg sincs, múltja alig, de máris mindent felejténie kell:

XVI.

És én felejték majd, mint a parancsolat, nem marad más, ami nem illik az új identitásba, mint két homályos emlékkép, társulva érzésekkel, meg az elhallgatott, pusztá régi név, amely fájdalom-as-ismerősen pislákol a múltból.

XVII.

Meg az vált némiképp nyugtalanítóvá, hogy ott voltam az enyéim esküvőjén, anyai nagynéném ölében ültem, aztán egy fényes, nagy pillanatban kivonultam, és odaálltam közüjük.

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

Ezekben a sorokban is meg lehet figyelni a vers és a nem-vers állandó egymásba ötlését, a sorok közötti szüneteket, a szünetek utáni — mit is? — emelkedést. Mert az ötödik sor mindig zárlatot képez. Vagy majdnem mindig, mert amikor már formaként működik ez a forma, akkor a kivételnek is prozódiai jelentősége van.

Próbálok ennek az ötösfogatnak valamiképp a nyitjára jutni. A stanzaformák nagyon is készre szabályozzák a nekik megfelelő nyelvi progressziót. Az öt sor is megszab terjedelmi határokat, de ezen belül a soronkénti kifejtés és kifejlés (gondolom, a rímképlet híján) a belső tagolást nem szabályozza. A *TücsökHzene* párrímei sem olyan arányban, mint egy szorosabb stanzaforma rímképlete. (Helyenként az eltérésnek is funkciója van!) *A szegény kisgyermek panasza*i külön-külön, rímképletükkel is elkülönülő költeményekből áll. *Az ékesszólásról* formálisan is bele van horgolva-kötve a körülötte lehetséges nyelvi világ prózai szövedékébe. Talán a Proust-mű zenei prózájával rokonítja ez a prózától alig-alig elkülönülő elrendezés. Igen, itt-ott a hangulat feltétlenül, de az ottani hosszú mondatok szövevénye és vele a társadalmilag távlatos nagyzenekari moduláció itt nem érvényesülhet. Legfeljebb áttételesen, az emlékezés és a nosztalgia érzelmi határvidékén, de nem a prozódiában.

Tulajdonképpen ez a retorikai alakzat a nyelvritmika hátaresete, amelyben a metrika (a *mérés*) csak mint retorikai beosztás érvényesül. A szöveget ismerve azonban leszögezhetjük, hogy minden egyes ötsoros egység valamilyen nyelvi közlésbeli egészre utal, nem pedig egy folyamatos prózai közlés önkényesen 5-5 sorba tördelése. Ami ezen a versszakon belül történik, az alapszinten idézi meg „a magyar nemzeti versidom” Arany János által megragadott problémakörét. Vagyis: sorolás, mellérendelés, s ha csak a sorok száma szabályozza, a strófának akkor is követelménye egy nagyobb, az egyes mondatokat átfogó beszédalakzattá történő kikerekítése, *lezárása*. Nem véletlen, hogy a *János vitéz* vagy a *Toldi* strófái ponttal zárulnak, s ha mással (például kettősponttal), az egy strófán belüli beszédalakzatban akkor is jelen van a szükséges teljesség és kerektség. Ez a rend mint prozódiai alap annyira jelen van az ötsoros versegészekben is, hogy nagyítóval kell keresni példát az *enjambement*-ra két ilyen *egész* között. De van ilyen is:

CCXXIV.

Napközben többször eszembe jut, odafelé a villamoson is azt dúdolom, és az izgatott Gellért-hegyi várakozás után amikor megszólal az ismerős a gitár, s a hosszan pengetett kezdőhangból

CCXXV.

kihajlanak azok az édes futamok, és e talán fokozhatatlan előjátékkal elkezdődik éppen az a szám, „mint akit felkapott egy hullám”, és barátom elveszti az egyik tornacipőjét.

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

Imitatív funkciójú az áthajlás: a kezdőhangból a nyelvi közlés megszakítása nélkül *hajlanak ki* „azok az édes futamok”. Az természetesnek tetszik, hogy ez a forma állandóan a próza felé hajlik el. Valamilyen látszat-, de valódinak ható prózaiság a posztmodern verskultúra etalonja: még a kötött forma is csak úgy „adható el”, ha benne van a nyílt tagadása. S ennek annyi új változata van, mint a trubadúrok korában a kötött formák kötetlen szaporításának. A Nyilas-féle változat talán leginkább a „túl sok szótagos” sorokban ilyen, amikor a szótagszám megközelíti vagy meghaladja a húszat. Másik ismertetőjele a rejtett prózaiságnak a sorokon belüli gondolatlezárás, új gondolat kezdése vagy közbeiktatása. Akkora ebben a Nyilas Atilla-féle formában a szabadság, hogy az ellenkező irány is érvényesülhet benne: a tradicionális versszerűség kiemelése. Például rímekkel:

CXCVI.

(Ha sorozatomba bele-belenéz, megkísérti olykor az emlékezés, és ha régi szarkazmusa, íme, el, s költőileg fut vén vénáján a vér, jöhetne öcsémtől efféle email:)

CXCVII.

„Elméd sűrű homályába veszett (vagy tán nem is láttad a lényegét): nem Isten háza, de Nyugdíjasklub, és inkább volt jelen ott Belzebub — orrom alatt rázhatta a perselyt.”

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

Igaz, a „Belzebub”-nak csak a „-bub”-ja rímel, de ez az ügyetlenség itt felfogható akár helyzetkomikumnak is.

Az Álomarcú lány című rész bevezetése öt soron át ringat „tiszta” asszonáncokkal:

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A *Kőbánya blues*ból idézhetek kedves, finoman humoros rételeket:

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

A szegény kisgyermek panasza

A doktor bácsi

Azon az éjjel

A húgomat a bánat eljegyezte

S egy az egyre messzibb visszhangok közül:

LXVIII.

Vizsgálni mehettem egy másik egyetemre,
ott fedeztem föl kiírva a nevét,
később meg a rádióban hallottam koronként
saját hangján lüktetni kólonját,
és ámultam, hogy a szívem megdobogja még.

S készül a nagy fiúbarátság, helyel-közzel már a fiúszerelem határát is belülről súrolva a Patroklosz-versekben. A név Akhilleusz barátjácé (*Iliász*, XI–XII; *Odüsszeia*, XI; Platón: *Symposion*).

CIV.

Szóval odaszoktam, „pótygyerek” lettem,
és az övék a másik családom
addig is, míg gyermekeink
kereszt-testvérsége révén
eggyé nem vált a családom.

A hihetetlen erejű barátság az emlékezés hihetetlen erejű sorai-
ban összegeződik:

CXX.

És még később egyszer eljött
a „szeretet napfogyatkozása” —
vacogtam, fényes nappal
sötét volt és hideg,
s az ég kárpítja meghasadt.

CXXI.

Olyan volt, mintha nem lenne Isten,
csak a céltalan szerkezetű anyag
— „A félkegyelmű”-t olvastam vigasztalásul —,
de a takarás mögött mindig
ott szikrázik a Nap.

De már ellentételezi ezt a vonzalmat a *Patroklosz, születésnap*
záró részében a leheletnyi vallomás más irányú vonzalmakról,
különösen a záró strófa szóke lánya iránti érzelmről:

CXXV.

Kicsit mindketten szerelmesek voltunk,
bár a barátom tagadja,
abba a szóke lányba, osztálytársába,
egyik szeme kék, a másik barna,
és nem jött el a születésnapra.

Versszakokon keresztül csak harmadik személyű állítmányok
szólnak Róla. Ez a tünemény megtestesülten sem rögzíthető:

CXXX.

Amikor új gimnáziumba mentem,
azért is abba, mert az övékét éppen felújították,
és az osztályuk oda járt ideiglenesen,
mintha az énekerem folyosóján,
de mire én tényleg, ő már nem.

A mondat úgy hiányos szerkezetű, hogy ez a fő mondanivalója
és ideadagol valamit abból a másik hiányérzetből is („mint huzat
a házon”).

A *Kenese* című rész („az Álomarcú kölcsönadta balatoni há-
zuk” — CXXXII.) következik, ahonnan (csak a fiúk vannak ott,
készülnek egy őszre halasztott vizsgára) a nagy magyar Balaton-
versek („Jer, nézd a Balatont, mikor a nap reggeli lángja...”, vagy
„Együtt szöktünk a hegyeken át...” — és Szabó Lőrinc tollából
több is) közé illeszthető a tónak ez a korábban megfogalmazha-
tatlan, s meg sem fogalmazott felmagasztalása:

CXLI.

A Balaton nem afféle könnyűvérű nő,
hogy rátalálván azonnal a habjaiba dőlj.
A tiszteletet megadva nyugtasd távlatait,
csendesedj, hogy meghalld, ha mond neked valamit,
és úgy vetközz, hogy ő méltóságos szerető.

Az idén megjelent részletek részben az önéletrajtot szerkesztik
tovább, részben olyan meditatív mozzanatok, amelyek tér-idő
korlát nélkül helyezkednek el a nagy egészben, amely így egész-
ként nemcsak események sorával növekszik, hanem a létezés
kontemplatív dimenzióival is. Így működik a bányászmult egyik
élményének finom általánosítása, a *Valami egyszerű*:

CCCXI.

Az egyszerű, a magától értetődő,
a legtermészetesebb, bár fontos,
mégsem követel magának
külön helyet a memóriában (de kaphat).
Mint halott (vagy még élő) anyánk arca.

CCCXII.

Igen, ami jó volt nekem ott:
határozott célok és hozzájuk
egyértelműen rendelt eszközök,
mint a gumicső és a sárkefe,
maga a létezés mint szeretet.

CCCXIII.

Az étkezésben eleinte úgy tűnt föl,
kicsit vandálok a bányászok,
aztán azt vettem észre, hogy akaratlanul
én is borogatom a székeket,
mert a kezem nagyobb súlyra állt rá.

CCCXIV.

Odalent, a műszak alatt,
például kábelhúzáskor vagy vágatrendezéskor,
de szinte soha
nem érdemes erő nélkül hozzányúlni semmihez —
úgyis (és talán ezért is) ütésállónak tervezik a szerkezeteket.

CCCXV.

Bécó kérdezte, most már akkor erős vagyok-e —
meglehet, hogy valamivel erősebb, latolgattam,
de inkább belemenősebb, számon kérni kész,
ha „fű” a garantáltan méregerős paprika,
és elindulni az autópályán, ködben, gyalog haza.⁶

Némely most napvilágot látó strófák „számozatlanok”, szám sze-
rint még nem illeszkednek be az életrajzi események nagyobb
egészébe. Ilyen az a részlet, amely arról az időnkénti elhatáro-
zásról szól, hogy „új életet kezdünk” — a részlet első szakasza
általánosítás az idevágó általánosságáról:

I.

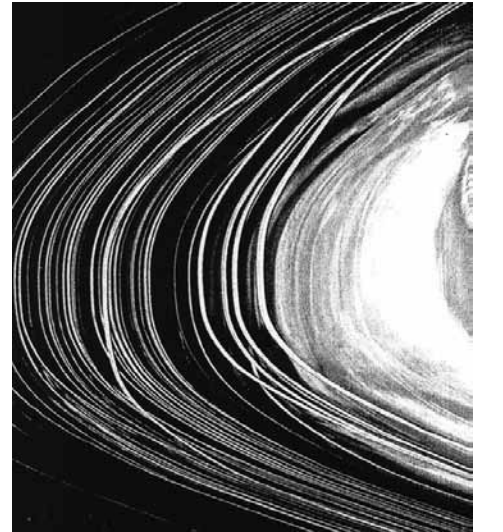
Folyton új életet akartam kezdeni.
Sosem sikerült úgy igazán,
de nekigyürkőzésben komoly gyakorlatot szereztem,
és a félig-meddigekkel is
elég jól elboldogultam.

II.

Legközelebb talán akkor álltam hozzá,
mikor elhatároztam, mielőtt felsőbe mentem,
hogy azután megtanulom, amit föladnak,
szépen bekötöttem a füzeteimet,
rendet raktam az íróasztalomban.⁷

Az albertfalvai meredek utcán azonban felbukik a kerékpárral,
súlyos sérüléseket szerez és a megújulási kísérlet valami *végle-
ges* helyre kerül ebben az életben: „és soha többé nem tanultam
»rendesen«”. (A IV–V. versszakok közötti *enjambement* az esze-
veszett száguldás képe.)

Némely újabb ötsoros közlemény az elvontság különböző
szintjein képződő létbölcseleti aforizma. Még a *Közlekedés* című
témakör is ilyen. Hogy *Az ékesszólásról* nagy egészében hol lesz
rendes helye, az még a közeljövő titka.⁸ Olyan etikai és intellek-
tuális távlatokat jelölnek ki ezek az életrajz állóképeiként feltűnő
részek, amelyek messze túlmutatnak a gyermekkor és a kora if-
júság távlatain. A Turányi Tamás által hangsúlyozott „példátlan
fegyvertény” hordereje tovább növekszik, minőségi változások
várhatók a most alakuló fejezetekben, „körök”-ben. Eddig is
mestermű körei, körvonalai tűntek fel az építkezés során. Most
mintha az alkotás az eddig felmutatott lehetőségeken is túlha-
tolna s látva, láthatatlan besorolja magát a *maradandók* körébe.

⁷ <http://tizzatajonline.hu/?p=83545> (2015. 08. 05.)

⁸ NYILAS Atilla: *Közlekedés („Az ékesszólásról” hét tétéle)*, Mozgó Világ, 2015/7, 81–82.

⁶ <http://kulter.hu/2015/06/nyilas-atilla-valami-egyszeru/> (2015. 08. 05.)